

UNELE DATE CU PRIVIRE LA ÎNCĂLȚĂMINTEA DIN EPOCA NEOLITICĂ DE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

de EUGEN COMȘA

Studierea amănunțită a figurinelor antropomorfe de lut ars din așezările diverselor culturi, din cursul epocii neolitice, de pe tot întinsul țării noastre, face posibilă analiza și rezolvarea, cel puțin parțială, a unor probleme interesante și importante, nu numai privind manifestările de ordin magico-religios, din acea epocă, îndepărtată, ci și altele, la prima vedere de caracter secundar, cum ar fi cele referitoare la îmbrăcăminte și la încălțăminte a acelor oameni.

În lucrarea noastră am strâns diverse date despre redarea încălțăminteii pe figurinele sau pe vasele antropomorfe din diferitele culturi din epoca neolitică, descoperite în numeroase așezări răspândite pe cea mai mare parte din teritoriul României.

În cele ce urmează, observațiile referitoare la încălțăminte neolitică vor fi prezentate pe culturi, în ordine cronologică, pentru a se realiza o privire de ansamblu în acest domeniu. Subliniem că la fiecare cultură vom preciza dacă figurinele au reprezentarea încălțăminteii sau dacă, până în prezent, dispunem numai de date despre astfel de piese cu picioarele goale, cu indicarea degetelor.

Până acum, din aria de răspândire a culturii Cîrcea se cunosc numai câteva reprezentări antropomorfe, fragmentare, fără redarea încălțăminteii¹.

Din cuprinsul arealului culturii Starčevo-Criș de pe teritoriul nostru, se cunosc circa 30 figurine antropomorfe. La câteva piese este indicată clar laba piciorului, cu degetele despărțite prin creștături².

Din perioada de la sfîrșitul evoluției culturii Starčevo-Criș, din zona de sud vest a țării, cînd acolo încep să se manifeste puternice influențe din aria Vința, în așezarea purtătorilor culturii din sectorul A de pe Ostrovul Banului s-a găsit partea inferioară a unui vas, avînd aspectul unui picior (fig. 1). Pe partea din față, corespunzătoare labei piciorului, are reliefată o îngroșare arcuită cu marginea creștată, iar puțin mai sus, pe mijloc, sînt mai multe liniuțe incizate, orizontale și paralele. Pe marginea superioară a piesei este o altă dungă reliefată, creștată³. Fără îndoială obiectul reprezintă un picior omenesc încălțat. Este însă greu de precizat tipul de încălțăminte înfățișat. Marginea creștată de jos ar putea constitui marginea unei opinci, dar grupul de liniuțe dovedește că și partea respectivă a piciorului era acoperită de încălțăminte, deci, în realitate, ar fi

¹ M. Nica, *Dacia*, N. S., 21, 1977, p. 28, fig. 12.

² De exemplu : la Perieni (M. Petrescu-Dimbovița, *Materialc*, 3, 1957, p. 75, fig. 83).

³ P. Roman și V. Boroneanț, *Drobeta*, 1, 1974, p. 132, pl. III/2.

vorba de un fel de gheată sau de cizmă. Prin urmare, cea mai veche reprezentare a încălțămintei, din epoca neolitică, datează încă din perioada de la sfârșitul culturii Starčevo-Criș.

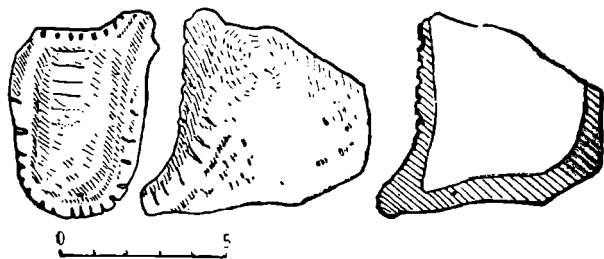

Fig. 1. Cultura Starčevo-Criș : Ostrovul Banului (după P. Roman și V. Boroneanț, *op. cit.*, p. 122, pl. III/2).

Din perioada de la sfârșitul neoliticului timpuriu și de la începutul celui mijlociu ne lipsesc astfel de reprezentări. Precum se știe, cultura ceramicii liniare și cea numită Ciumești sînt lipsite de plastică antropomorfă.

Din cadrul complexelor culturii Dudești s-au scos la iveală mai multe figurine feminine stilizate, înfățișînd personaje ingenuchiate, fără redarea labelor picioarelor. Se cunosc și cîteva figurine (reprezentate în picioare) din care s-a păstrat numai partea superioară a corpului ⁴.

Din aria dobrogeană a culturii Hamangia provin destul de multe figurine antropomorfe, dar ele sînt foarte stilizate și de obicei au labele picioarelor fără nici o creștătură și fără nici un indiciu de încălțăminte. Sînt și rare excepții, de exemplu, în așezarea din punctul „Urs” de la Tirgușor (jud. Constanța) s-a aflat o figurină de tip Hamangia, avînd creștături pe vîrfurile labei piciorului pentru despărțirea degetelor ⁵. Amintim și o figurină cu decor pictat, avînd pe partea inferioară a picioarelor mai multe linii dese, orizontale și paralele, pictate, în privința cărora nu sîntem în măsură să precizăm dacă sînt simple ornamente sau dacă reprezintă încălțăminte ⁶.

Multe din figurinele antropomorfe ale purtătorilor culturii Boian sînt fragmentare, din ele s-a păstrat, de obicei, numai partea superioară a corpului. Numai cîteva sînt întregi și au labele picioarelor reliefate, dar fără creștături și fără alte indicii despre o eventuală încălțăminte ⁷. Un singur picior fragmentar, descoperit în așezarea de la Radovanu (jud. Călărași), datînd din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, are laba piciorului cu degetele despărțite prin creștături ⁸.

Pînă acum, în cele cîteva așezări ale purtătorilor culturii Vădastra, cercetate prin săpături sistematice, nu s-a descoperit nici o figurină cu reprezentarea încălțăminte ⁹.

Săpăturile arheologice din așezările purtătorilor culturii Vinča, din Oltenia de vest și mai ales din Banat, au dus la descoperirea a nume-

⁴ E. Comșa, PZ, 46, 1971, 2, p. 234, fig. 29/1, 2.

⁵ Informație de la P. Iasotti, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁶ D. Berciu, *Cultura Hamangia. Noi contribuții*, I, București, 1966, p. 97, fig. 51.

⁷ E. Comșa, *Istoria comunilăților culturii Boian*, București, 1974, p. 196, fig. 74—76.

⁸ *Ibidem*, p. 196, fig. 77/7.

⁹ De ex. la Vădastra (cf. C. N. Mateescu, *Materiale*, 5, 1959, p. 65 (fig. 3/1, 2), p. 66.

roase figurine antropomorfe. Foarte multe din ele sînt de tip cilindric și se termină, la partea inferioară, printr-o îngroșare, fără indicarea degetelor picioarelor sau a încălțăminte¹⁰. Un picior de figurină scos la iveală prin cercetările vechi de pe Ostrovul Corbului (jud. Mehedinți) are partea din față arcuită și îngroșată (fig. 2/2). Piciorul, în dreptul gleznelor, este exagerat de gros și pe el sînt, în față, trei liniuțe, iar în părți ornamente meandrice¹¹. Considerăm că obiectul redă un picior încălțat probabil cu o cizmă.

Fig. 2. Cultura Vinča : 1. Balta Sărată (după Gh. Lazarovici, *op. cit.*, 1979, pl. K/9) : 2. Ostrovul Corbului (după D. Berciu, *op. cit.*, 1939, p. 27, fig. 20/9).

La Balta Sărată, într-o așezare din faza Vinča B 1, printre diverse figurine caracteristice, s-a găsit și partea inferioară a piciorului unei figurine (fig. 2/1). Acesta este gros și partea redînd laba are talpa netedă și porțiunea din față îngroșată, fără creștături, cu marginea dinspre vîrf dreaptă. De o parte și de alta a gleznelor, piesa are cîte trei linii paralele, oblice, ca niște încreștături. În plus, marginea de sus a obiectului este arcuită simetric, în față, ca și cum ar fi marginea unui fel de cizmă¹². Încilinăm să credem că piesa redă un picior încălțat cu o cizmă.

Ca urmare pătrunderii comunităților Vinča în sud-vestul Transilvaniei, în regiunea cursului mijlociu al Mureșului, s-a format cultura Turdaș. În așezarea cu același nume, încă din secolul trecut, s-au descoperit materiale arheologice de tot felul, inclusiv o serie de figurine antropomorfe întregi sau fragmentare¹³.

Una din acestea reprezintă partea inferioară a unui picior omenesc (de la gleznă în jos). Laba este prelungă, fără să fie îngroșată (fig. 3). Pe virful arcuit al labei piciorului sînt făcute șase creștături prelungi (unele late), iar pe gleznă sînt trei linii incizate, paralele, orizontale și distanțate¹⁴. Această piesă a fost considerată de către etnografi ca fiind un picior pe care este reprezentată o opincă, încreștită uniform la partea anterioară, fără gurgui, iar liniile de pe glezne ar indica nojițele¹⁵.

Tot din așezarea de la Turdaș provin alte cîteva picioare de figurine antropomorfe (fig. 4/1—7, 9, 10), din care două au degetele de la picioare redat prin creștături¹⁶ (fig. 4/6, 10). În schimb, pe cea de-a treia sînt trasate cîteva linii oblice, incizate, în părți (fig. 4/9), ca și cum ar fi repre-

¹⁰ Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, 1979, de ex. pl. XX.1), E.

¹¹ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, fig. 20/9.

¹² Gh. Lazarovici, *op. cit.*, pl. K.

¹³ M. Roska, *Die Sammlung Zsofia von Torma*, Cluj, 1941, pl. NCIX.1, 3, 7 și pl. CXXXVII—CXL.

¹⁴ *Ibidem*, pl. CXLII/24.

¹⁵ Fl. Bobu Florescu, *Opincile la români*, București, 1957, p. 11—12 și fig. 2.

¹⁶ M. Roska, *op. cit.*, pl. CXII/21, 23.

Fig. 3. Cultura Turdaș : Turdaș (după Fl. B. Florescu, *op. cit.*, p. 12, fig. 2).

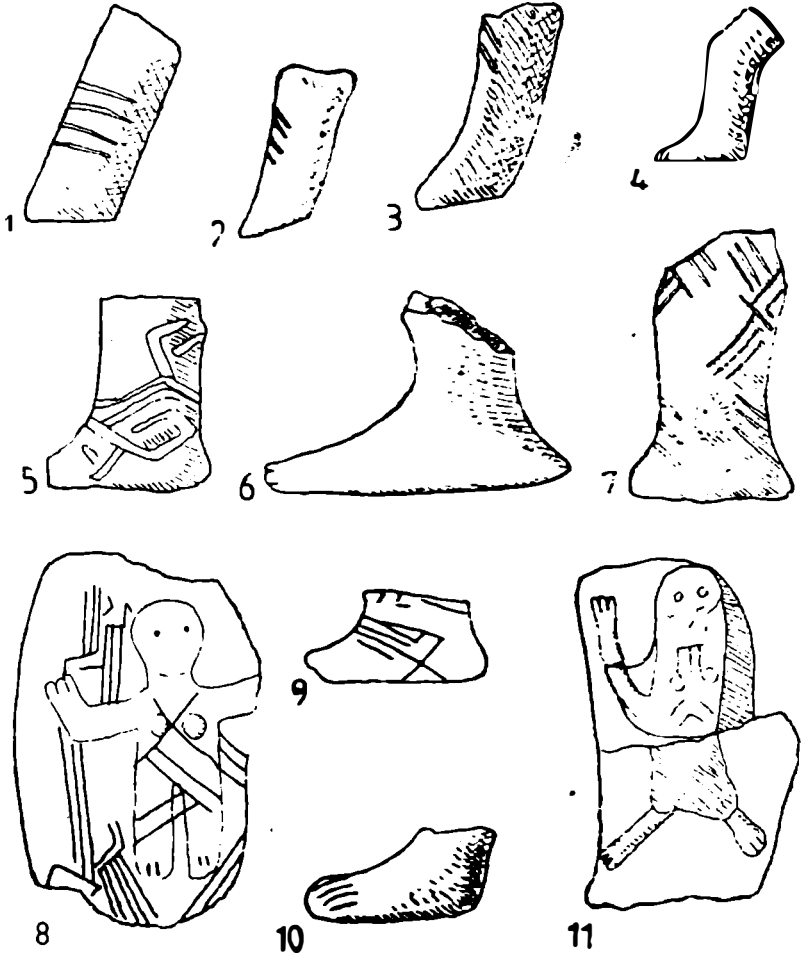

Fig. 4. Cultura Turdaș : 1–11 Turdaș (după Marton Roska, *op. cit.*, XCIX/1, 3–7; pl. CXI.I/6, 7; pl. CXI.II/21–23).

zentarea legăturilor unui tip de încălțăminte¹⁷. Pe câteva cioburi din aceeași așezare, s-au înfățișat, în relief, chipuri feminine în picioare, cu acestea alăturate sau depărtate (fig. 4/3, 11). Pe labele picioarelor, la două din reprezentări, sînt creștături indicînd degetele¹⁸.

Datele despre încălțăminte purtătorilor culturii Precucuteni sînt semnificative.

Figurinele antropomorfe din faza Precucuteni I sînt stilizate și nici una nu are reprezentată încălțăminte¹⁹.

Fragmentele de figurine din faza Precucuteni II au partea inferioară întreagă, inclusiv labele picioarelor, pe care s-a făcut cîte o creștătură sau două pentru a indica degetele²⁰.

Din faza Precucuteni III se cunosc o serie de piese interesante. Despre unele se poate spune că au labele picioarelor cu creștături redînd degetele²¹, altele însă au reprezentate cîteva tipuri de încălțăminte. Astfel, în stratul din faza Precucuteni III, din așezarea de la Traian (jud. Neamț), din punctul „Dealul Fintinilor”, s-a descoperit un picior, înfățișat ca fiind încălțat cu un fel de papuc (fig. 5/3), de tipul „calceus”²².

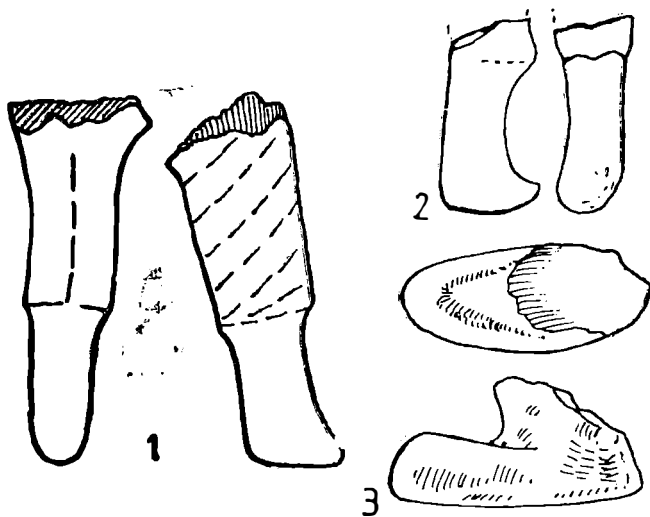

Fig. 5. Cultura Precucuteni : 1—2. Tîrpești (după S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, 1979, p. 264, fig. 82/2, 6) : 3. Traian (după H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1953, p. 57, fig. 13).

Într-o altă stațiune din aceeași fază, de la Tîrpești (jud. Neamț), s-au scos la iveală cîteva picioare de vase antropomorfe sau de la figurine mari²³. Ele reprezintă picioare încălțate într-un fel de cizme științe,

¹⁷ *Ibidem*, pl. CXLII/24.

¹⁸ *Ibidem*, pl. CXLI/6, 7.

¹⁹ Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, fig. 79/6.

²⁰ *Ibidem*, de ex. fig. 72/3, 4, 6.

²¹ *Ibidem*, de ex. fig. 77/7, fig. 78/1.

²² Hortensia Dumitrescu, *SCIV*, 4, 1953, 1—2, p. 57, fig. 13.

²³ Silvia Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, fig. 79/6.

înalte pînă la genunchi (fig. 5/1). Pe ele nu s-au făcut nici un fel de ornamente sau alte detalii.

Pe întinsul Moldovei, pe fondul etnic și cultural reprezentat de cultura Precucuteni s-a format cultura Cucuteni.

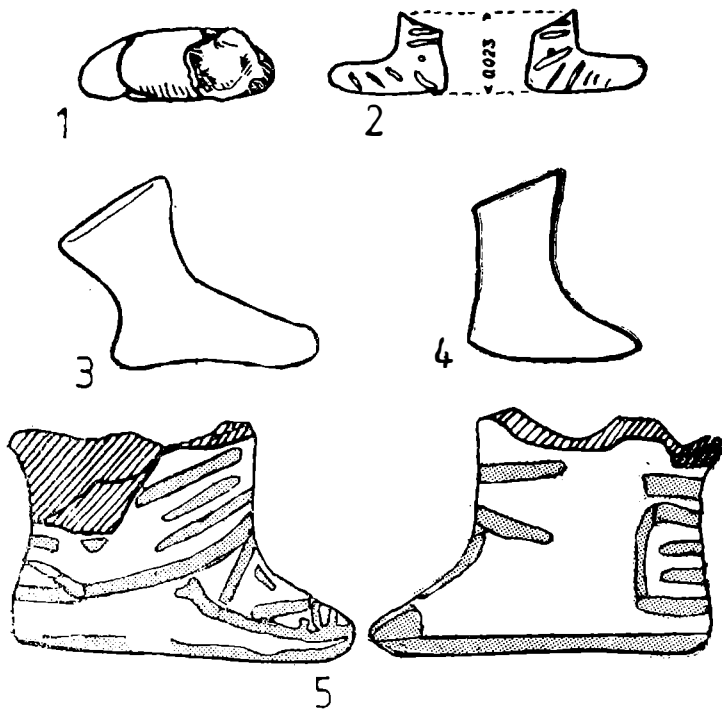

Fig. 6. Cultura Cucuteni : 1. Ruginoasa (după H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, p. 66, fig. 9/3); 2. Bobuleștii de Sus (după N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, pl. CXXVII/25); 3-4. Bodești (după C. Matasă, *op. cit.*, pl. LVIII/437); 5. Drăgușeni (după A. Crișmaru, *op. cit.*, fig. 39/3).

Din timpul fazei Cucuteni A, cu prilejul săpăturilor de la Hăbășești (jud. Iași) s-a scos la iveală un picior de figurină cu indicarea degetelor²⁴. În schimb, din așezarea de la Bodești (jud. Neamț), punctul „Frumușica”, provin două picioare (fig. 6/3, 4), ambele par a înfățișa încălțăminte²⁵. Una din piese are marginea de sus concavă și arcuită, cealaltă are partea din față îngroșată puțin, fără nici un fel de indicii. Prima redă probabil o cizmă, poate și cea de-a doua. Tot din timpul fazei Cucuteni A, în așezarea de la Ruginoasa s-a găsit un picior de vas antropomorf (fig. 6/1). Laba piciorului este prelungă, arcuită la vîrf, avînd pe ea o linie pictată, arcuită, ca și cum ar fi marginea căputei unui fel de papuc simplu²⁶. La Bobuleștii de Sus (jud. Botoșani), în punctul „Dealul Botcilor”, s-a

²⁴ Vl. Dumitrescu și colab., *Hăbășești*, București, 1954, p. 413, fig. 35.

²⁵ C. Matasă, *Frumușica*, București, 1946, pl. LVIII/437 a, b.

²⁶ Hortensia Dumitrescu, *Dacia*, 3-4, 1927-1932, p. 66, fig. 11/3.

descoperit un picior de figurină din faza Cucuteni A, îngroșat și arcuit la vîrf, avînd lateral, pe ambele părți cite un șir de liniuțe oblice, care par să redea legăturile unui tip de încălțămîntă (fig. 6/2). Pe gleznă sînt, de asemenea, tratate cîteva linii orizontale, paralele ²⁷.

O piesă deosebită o constituie vasul în formă de cizmă scos la iveală la Drăgușeni (jud. Botoșani). El datează de la sfîrșitul fazei Cucuteni A. Este o cizmă scundă și largă (fig. 6/5). Pe căpută sînt o serie de linii. Un grup de patru linii paralele, oblice, înconjoară carîmbul cizmei ²⁸. Toate aceste linii sînt considerate ca redînd legăturile cizmei.

Reprezentări de încălțămîntă sînt documentate și în timpul fazei Cucuteni A—B. Amintim în acest sens două figurine antropomorfe tipice fazei, descoperite la Ghelăiești (jud. Neamț), care au partea inferioară alungită și aproape ascuțită. Una are ornamentele de pe corp și picioare, pînă la genunchi, făcute cu culoare roșie, iar capul și partea inferioară a picioarelor vopsite cu negru ²⁹. Cealaltă figurină are corpul și picioarele ornamentate cu linii subțiri negre, capul vopsit cu negru și alb, iar partea inferioară a picioarelor cu negru și roșu ³⁰. Considerăm că prin vopsirea cu culoare neagră a părții inferioare a picioarelor, la cele două piese, s-a intenționat să se reprezinte încălțămînta de tipul cizmelor.

Alte două piese descoperite la Ghelăiești sînt cu totul deosebite (fig. 7/1, 2). Este vorba de figurine din faza Cucuteni B, din ele s-a păstrat numai partea inferioară. Că de obicei, picioarele sînt stilizate într-unul singur, pe care, la partea inferioară, după ce s-a modelat figurina, s-a aplicat un strat subțire de lut fin, pentru a reprezenta o cizmă. Aceasta are, în față, marginea de sus în formă de U, iar în spate este înaltă și arcuită în sus. La ambele piese, marginea cizmelor este creată în fin, cu intenția probabilă de a reda blana din care au fost confecționate ³¹.

În cuprinsul arealului aspectului cultural Aldeni II sînt, de asemenea, o serie de figurine feminine cu picioarele păstrate, dar fără indicarea degetelor. O figurină de la Bîrlăiești (jud. Vaslui) punctul „Stanția” ³² și o alta de la Suceveni ³³ (jud. Galați), au marginea labelor picioarelor crestăte pentru delimitarea degetelor. Menționăm și un picior de figurină de la Suceveni, din care s-a păstrat numai partea de la genunchi în jos. Piciorul pare a fi încălțat cu o cizmă, delimitată printr-o linie incizată, orizontală, mai jos de genunchi ³⁴. La Dodești (jud. Vaslui), pe două figurine fragmentare, decorul incizat se desfășoară pînă mai jos de genunchi fiind delimitat, tot printr-o linie orizontală, redînd probabil marginea încălțămîntei ³⁵.

În Muntenia, pe baza evoluției locale, a comunităților culturii Boian, s-a dezvoltat cultura Gumelnița. Din numeroasele așezări de acest tip,

²⁷ N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, pl. CXV11/25.

²⁸ A. Crișmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, Bacău, 1977, E.z. 39:3, 3a.

²⁹ Vl. Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, București, 1979, fig. 176/1.

³⁰ *Ibidem*, fig. 176/3.

³¹ St. Cocoș, *MemAntiq*, 3, 1971, p. 65—77.

³² I. T. Dragomir, *Neoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, București, 1983, p. 174, fig. 50/6.

³³ *Ibidem*, p. 176, fig. 52/4.

³⁴ *Ibidem*, p. 179, fig. 55/8.

³⁵ *Ibidem*, p. 176, fig. 52/6—7.

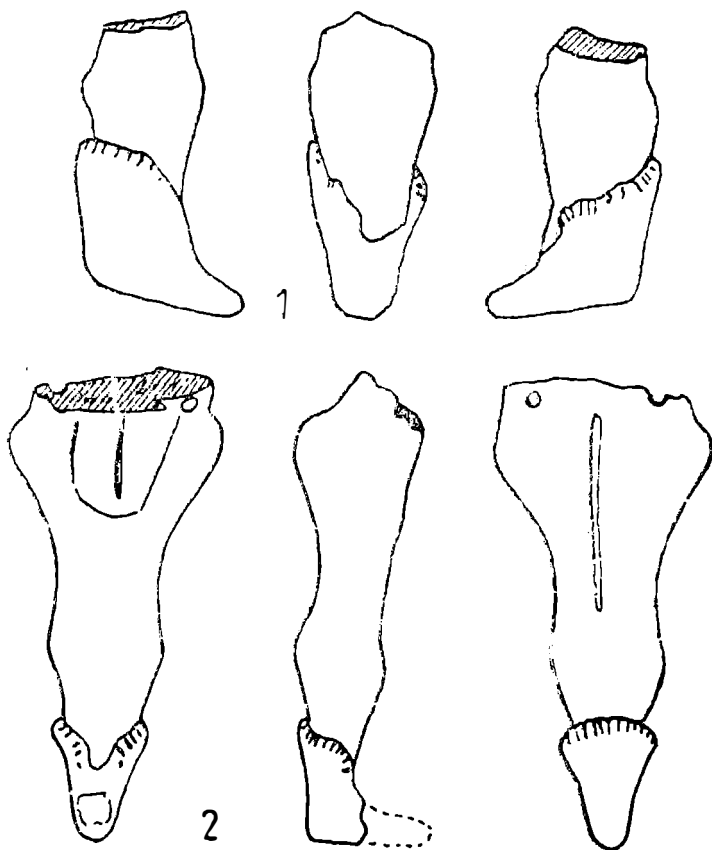

Fig. 7. Cultura Cucuteni: 1—2. Ghigoești (după St. Cucos, *op. cit.*, p. 66, fig. 1).

răspindite în Muntenia și în Dobrogea, s-au scos la iveală felurite figurine feminine și vase antropomorfe. O mare parte din ele reprezintă personaje cu picioarele goale (fig. 8/2). De exemplu este menționat un picior (probabil de vas) cu creștături indicând degetele despărțite (fig. 8/4). Piesa provine din așezarea de la Tangîru (jud. Giurgiu)³⁶. De asemenea, pe o figurină masivă, stilizată, din faza Gumelnița B 1, din care s-au păstrat numai picioarele alăturate, pe labele lor se văd creștături indicând degetele³⁷. O altă figurină aproape întreagă are și ea labele picioarelor creștate³⁸.

Cu prilejul săpăturilor arheologice de la Vidra (jud. Giurgiu) s-a descoperit și piciorul încălțat al unei figurine din faza Gumelnița B 1³⁹. Unii cercetători consideră că prin astfel de motive sînt reprezentate

³⁶ D. Berciu, *Materialc*, 6, 1959, p. 144, fig. 7/6.

³⁷ De la Vidra (cf. D. V. Rosetti, *IPEK*, 12, 1938, pl. 16/3).

³⁸ De la Vidra (cf. D. V. Rosetti *op. cit.* p. 19/1).

³⁹ *Ibidem*, pl. 23/2, a, b .

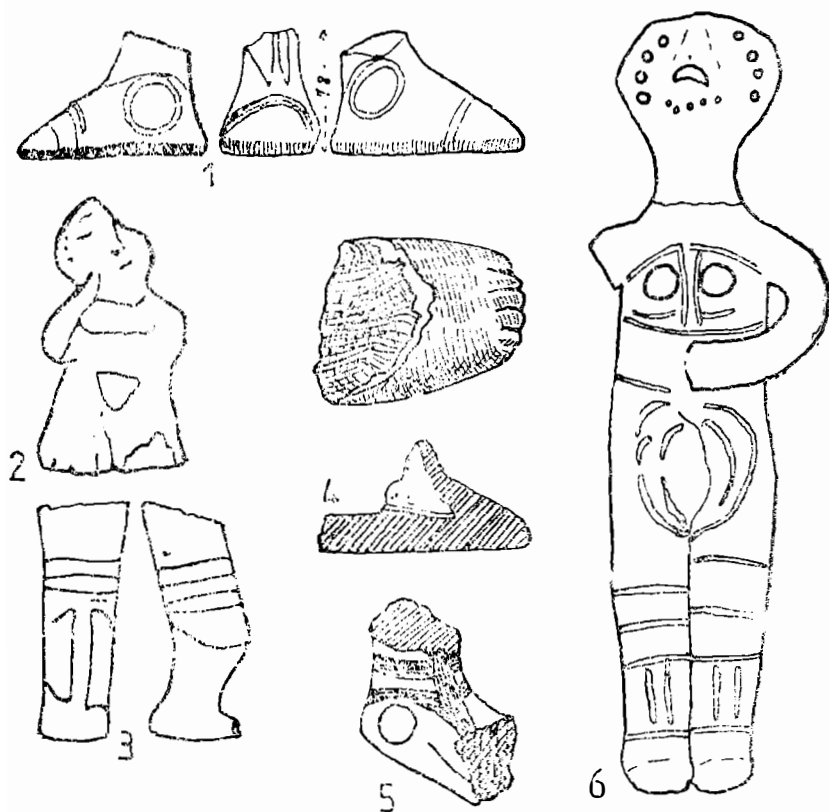

Fig. 8. Cultura Gumelnița : 1, 3. Căscioarele (după Gh. Ștefan, *op. cit.*, 1925, p. 162, fig. 2/3, p. 182, fig. 41 4); 2. Vidra (după D. V. Rosetti, *op. cit.*, 1938, pl. 19/1); 4-5. Tangîru (după D. Berciu, *op. cit.*, 1959, p. 144, fig. 7/6 și idem, *op. cit.*, 1935, p. 33, fig. 37); 6. Căscioarele (după Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, fig. 88/2).

sandale⁴⁰. După părerea noastră, mai curînd, pe acel picior este redat un tip de cizmă. Pe obiectul analizat este trasată o baretă oblică (fig. 9). În

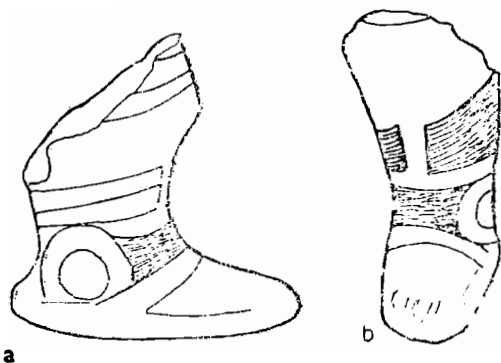

Fig. 9. Cultura Gumelnița : Vidra (după D. V. Rosetti, *op. cit.*, 1938, pl. 23/2)

⁴⁰ A. Nițu, *Apulum*, 3, 1947-1949, p. 111.

plus, în dreptul gleznelor, deoparte și de alta, sînt desemnate cîte două cercuri concentrice, cu diametrul destul de mare. De asemenea, în față și în spate, este trasată cîte o bandă lată, verticală, la care se opresc o serie de linii aproximativ orizontale, incizate, pe ambele laturi⁴¹. Același tip de încălțăminte este reprodus și pe trei figurine feminine gumelnițene (fig. 10/1-3) scoase la lumină din așezarea de la Balaci (jud. Teleor-

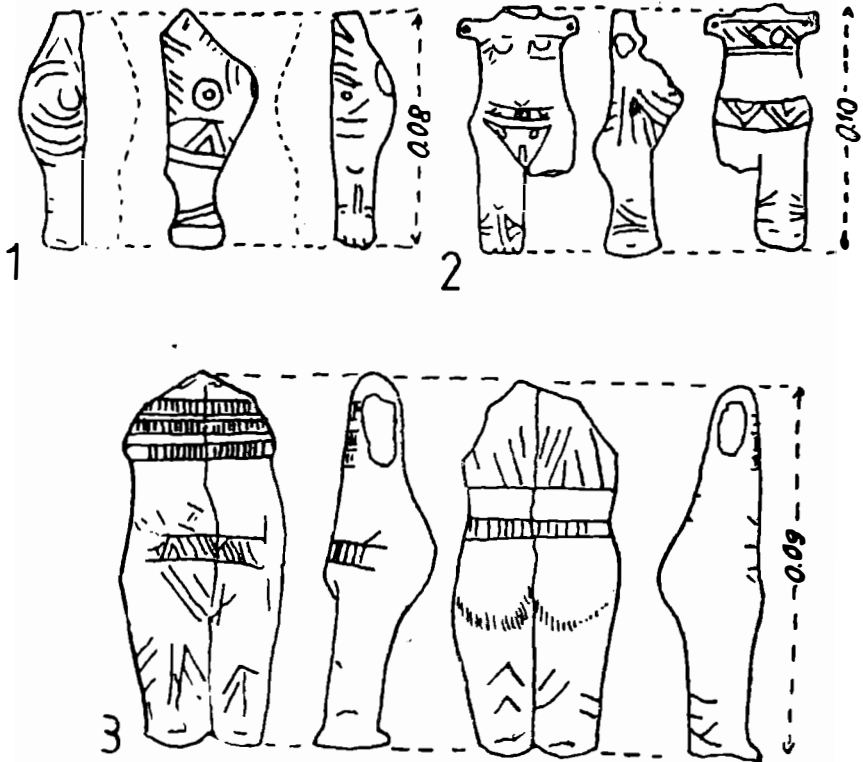

Fig. 10. Cultura Gumelnița : Balaci (după Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, 1934, pl. 13/3-5).

man)⁴². Subliniem că benzi, cercuri și linii, cu totul asemănătoare, trasate foarte clar, se văd și pe picioarele vasului antropomorf (fig. 11), cunoscut sub denumirea de „Venus de la Vidra”⁴³, despre care credem că a fost reprezentată ca fiind încălțată cu cizme specifice.

La Tangîru, prin săpăturile din deceniul patru, în stratul gumelnițean s-a descoperit un picior de figurină cu redarea încălțăminteii (fig. 8/5). În părți, în dreptul gleznelor sînt două cercuri. În față, pe mijloc, are o bandă verticală, de la care pornesc lateral două benzi una orizontală și alta arcuită⁴⁴. Probabil, pe acel picior, pe spate era trasată o altă bandă verticală.

⁴¹ D. V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 23/2, a, b.

⁴² Vl. Dumitrescu, IPEK, 1932-1933, 1934, pl. 13/3, 4, 5.

⁴³ D. V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 21-23, dar și pe figurina de pe pl. 18/4 a, b.

⁴⁴ D. Bereiu, BMJV, 1, 1935, p. 33, fig. 37.

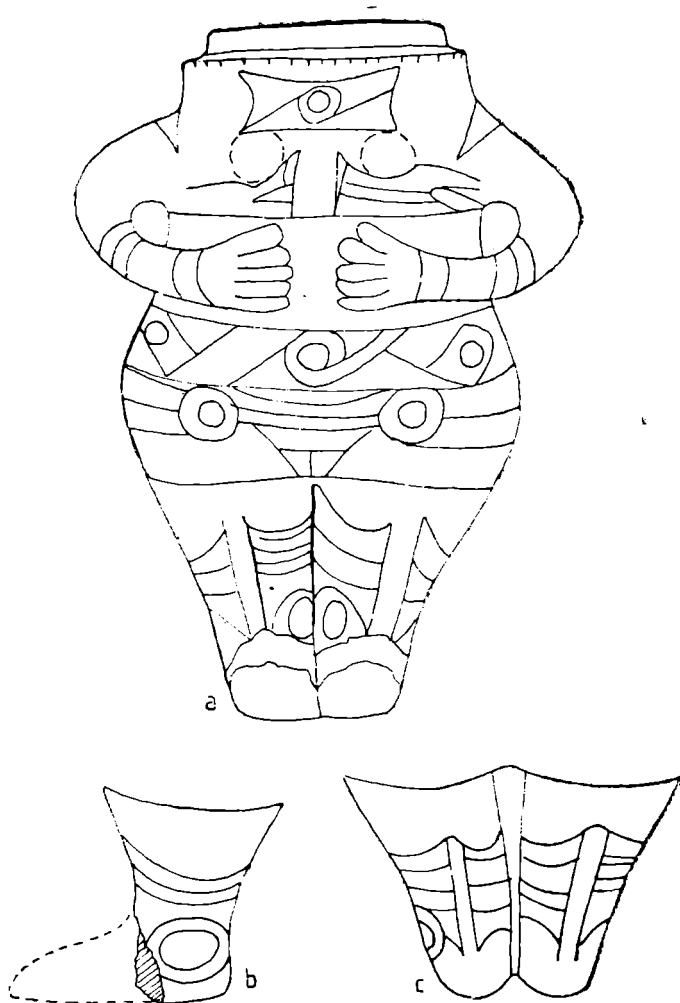

Fig. 11. Cultura Gumelnița : Vidra (după D. V. Rosetti, *op. cit.*, 1938, pl. 21–23).

Menționăm și descoperirea, mai demult, la Căscioarele (jud. Călărași) a unui picior de figurină (fig. 8/1) cu decor pictat⁴⁵. Motivele alcătuite din benzi și linii sînt similare celor de pe piciorul de la Vidra. Din aceeași categorie face parte și vasul antropomorf de la Sultana⁴⁶ (jud. Călărași), modelat cu toată grija, reprezentînd o femeie în picioare (fig. 12). Acestea sînt separate și au labele prelungi. Prin decor pictat este înfățișată încălțăminte de același tip cu cea de pe vasul „Venus de la Vidra”. Cu alte cuvinte, pe o serie de piese (figurine și vase antropomorfe), descoperite în

⁴⁵ Gh. Ștefan, *Dacia*, 2, 1925, p. 162–163 și fig. 23.

⁴⁶ Silvia Marinescu-Bilcu și B. Ionescu, *Catalogul sculpturilor eneolitice din Muzeul raional Oltenița, Sibiu*, 1967, pl. IX și X.

diferite stațiuni, relativ depărtate unele de altele, sînt indicate, prin același fel de benzi, cercuri și linii incizate sau pictate, elementele specifice ale unui anumit tip de cizme purtate de membrii comunităților culturii Gumelnița din Muntenia.

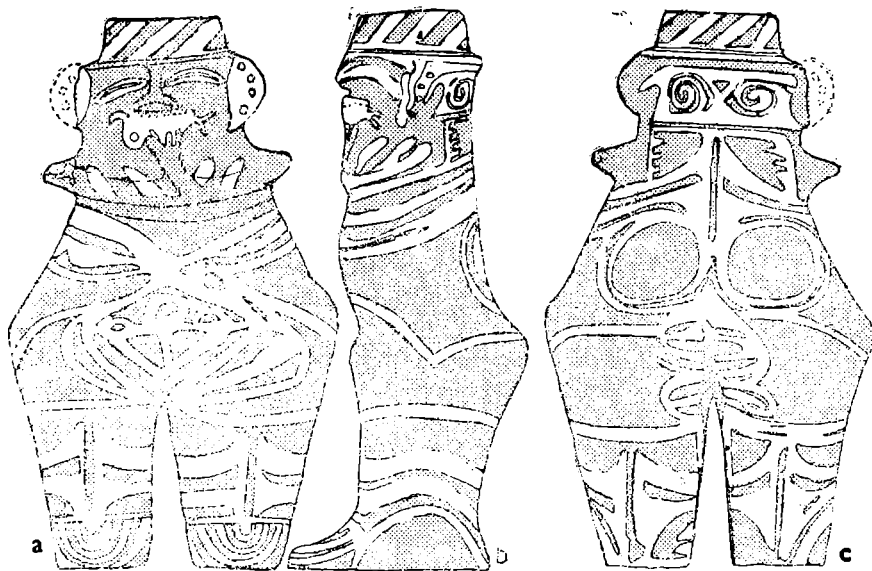

Fig. 12. Cultura Gumelnița : Sultana (după S. Marinescu-Bilcu și B. Ionescu, *op. cit.*, pl. IX și pl. X).

La Căscioarele, în cursul săpăturilor vechi, în stratul gumelnițean, s-a găsit și un picior de figurină (fig. 8/3) pe care este redată o cizmă⁴⁷. În părți, mai jos de genunchi, este cîte o linie incizată indicînd marginea încălțăminteii, iar în față sînt două linii incizate verticale, paralele și alăturate, similare cu cele de pe alte figurine din aria aceleiași culturi. Tot din așezarea gumelnițeană de la Căscioarele, provine și o figurină feminină, în picioare (fig. 8/6), aproape întregă, care pe porțiunea dintre genunchi și glezne are două linii incizate, orizontale, distanțate, iar între ele, în față, sînt două linii verticale incizate, paralele, alăturate⁴⁸. Considerăm că și în acest caz s-a reprezentat încălțăminte de tipul cizmelor înalte pînă aproape de genunchi. Menționăm că pe labele picioarelor nu sînt creștături.

Se cuvine amintită și descoperirea izolată, în cadrul arealului culturii Gumelnița, la Plosca (jud. Teleorman) a unui picior de figurină⁴⁹. Laba piciorului este stilizată, în față și în părți a fost trasată o linie pentru a delimita un tip de încălțăminte, ca o talpă de piele sau din alt material, cu legătură simplă.

⁴⁷ Gh. Ștefan, *op. cit.*, 182, fig. 41/4.

⁴⁸ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, fig. 88/2.

⁴⁹ I. Spîru, SCIV, 16, 1965, 2, p. 307—309.

Nu este exclus ca și obiectele de lut ars, în formă de picior, asemănătoare ca formă cu niște calapoade, găsite în așezările de la : Cunești (4 piese), apoi cele de la Gumelnița, de la Căscioarele, Medgidia⁵⁰ și Hirșova⁵¹, ar putea reprezenta, de fapt, picioare încălțate, stilizate, fără creștături sau alte amănunte, care să permită precizarea tipului de încălțăminte.

Figurinele din aria de răspândire a culturii Sălcuța sînt mult mai puține. Menționăm un singur picior masiv. Pe laba lui nu se văd nici un fel de creștături sau alte indicii cu privire la încălțăminte⁵².

★

Din datele expuse rezultă că, în cursul epocii neolitice, pe teritoriul României, în afară de numeroase figurine antropomorfe reprezentate cu picioarele goale, există și o serie de figurine și vase antropomorfe înfățișate ca fiind încălțate.

Figurinele feminine cu picioarele goale se cunosc din majoritatea culturilor, începînd din neoliticul timpuriu și pînă la sfîrșitul epocii.

Figurinele și vasele antropomorfe cu reprezentarea încălțămintei sînt documentate, în cursul întregii epoci neolitice, în cadrul culturilor : Starčevo-Criș, Vinča, Turdaș, Precucuteni, Cucuteni, aspectul Aldeni II, Gumelnița.

Pînă în prezent, sînt atestate următoarele tipuri de încălțăminte : a) Un fel de papuci (din faza Precucuteni III, așezarea „Dealul Fintinilor”, de la Traian) ; b) Probabil opinci (la Turdaș) ; c) Probabil sandale (faza Gumelnița B 1, la Vidra) ; d) Cizme (în timpul fazelor culturilor : Starčevo-Criș, Precucuteni, Cucuteni, aspectul Aldeni II și Gumelnița).

Se cuvine subliniat faptul că majoritatea pieselor de încălțăminte, descoperite pînă acum, sînt considerate ca fiind cizme. Că în unele cazuri este vorba de cizme (de exemplu de la Ghelăiești) nu poate fi nici o îndoială, în altele mai persistă unele dubii. Remarcăm constatarea că există trei tipuri diferite de cizme, unele specifice întrebuintate de către purtătorii culturii Precucuteni, care sînt înalte, strîmte, apoi cele din aria culturii Cucuteni și, în sfîrșit, cele utilizate de către purtătorii culturii Gumelnița.

Tipurile de încălțăminte rediate și cunoscute pînă acum din cursul epocii neolitice nu sînt încă prea multe. Unele din ele erau purtate vara, altele, mai ales, în timpul iernii.

Lucrarea noastră constituie o reflectare a stadiului actual al cercetărilor. Alți cercetători urmează ca la datele strînse și interpretate de noi aici să adauge alte informații despre eventuale figurine antropomorfe care nu ne-au fost accesibile, fiind inedite și aflate în colecțiile diferitelor muzee din țară. La toate acestea, cu timpul, urmînd să se aducă noi completări, pe măsura unor descoperiri semnificative din viitor.

⁵⁰ V. Culică, SCIV, 24, 1973, 1. p. 103-108.

⁵¹ Piese descoperite în cursul săpăturilor efectuate de Doina Galbenu.

⁵² D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România*, București, 1961, p. 330, fig. 153/4.

QUELQUES DONNÉES SUR LES CHAUSSURES DE L'ÉPOQUE NÉOLITHIQUE SUR LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'étude des figurines anthropomorphes en terre cuite de l'époque néolithique donne la possibilité d'analyser et de résoudre des problèmes concernant l'habillement.

En Roumanie, nombreuses figurines de l'époque néolithique sont représentés avec les pieds nus, mais il y a aussi des exemplaires ayant des chaussures.

Ce dernier type de figurines on le trouve dans les cultures de Starčevo-Criş, Vinča, Turdaş, Precucuteni, Cucuteni, dans l'aspect Aldeni II et dans la culture de Gumelniţa.

Sur les figurines sont représentés les suivants types des chaussures : a) un sorte de babouche ; b) probablement des sandales des paysans (opinci) ; c) sandales (?) ; d) bottes. Les dernières sont représentées sur la majorité des figurines. Il y a trois types différents des bottes appartenant aux cultures de Precucuteni, Cucuteni et Gumelniţa.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Culture Starčevo-Criş : Ostrovul Banului (d'après P. Roman et V. Boroneanţ, *op. cit.*, p. 122, pl. III/21).

Fig. 2. Culture Vinča : 1 Balta Sărată (d'après Gh. Lazarovici, *op. cit.*, 1979, pl. I/9) ; 2 Ostrovul Corbului (d'après D. Berciu, *op. cit.*, 1939, p. 27, fig. 20/9).

Fig. 3. Culture Turdaş : Turdaş (d'après Fl. B. Florescu, *op. cit.*, p. 12, fig. 2).

Fig. 4. Culture Turdaş : 1—11 Turdaş (d'après M. Roska, *op. cit.*, XCIX/1, 3—7 ; pl. CXLI/6, 7 ; pl. CXLI/21—23).

Fig. 5. Culture Precucuteni : 1—2 Tirpeşti (d'après S. Marinescu-Bilcu, *op. cit.*, 1979, p. 264, fig. 82/2, 6) ; 3 Traian (d'après H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1953, p. 57, fig. 13).

Fig. 6. Culture Cucuteni : 1 Ruginoasa (d'après H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, p. 66, fig. 9/3) ; 2 Bobuleştii de Sus (d'après N. Zaharia M. Petrescu-Dîmboviţa et Em. Zaharia, *op. cit.*, pl. CXVII/25) ; 3—4 Bodeşti (d'après C. Matasă, *op. cit.*, pl. LVIII/437) ; 5 Drăguşeni (d'après A. Crişmaru, *op. cit.*, fig. 39/3).

Fig. 7. Culture Cucuteni : 1—2 Ghigoeşti (d'après St. Cuceş, *op. cit.*, p. 66, fig. 1).

Fig. 8. Culture Gumelniţa : 1, 3 Căscioarele (d'après Gh. Ştefan, *op. cit.*, 1925, p. 162, fig. 23, p. 182, fig. 41/4) ; 2 Vidra (d'après D. V. Rosetti, *op. cit.*, 1938, pl. 19/1) ; 4—5 Tangiru (d'après D. Berciu, *op. cit.*, 1959, p. 144, fig. 7/6 și idem, *op. cit.*, 1935, p. 33, fig. 37) ; 6 Căscioarele (d'après Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, fig. 88/2).

Fig. 9. Cultura Gumelniţa : Vidra (d'après D. V. Rosetti, *op. cit.*, 138, pl. 23/2).

Fig. 10. Culture Gumelniţa : Balaci (d'après Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, 1934, pl. 13/3—5).

Fig. 11. Culture Gumelniţa : Vidra (d'après D. V. Rosetti, *op. cit.*, 1938, pl. 21—23).

Fig. 12. Culture Gumelniţa : Sultana (d'après S. Marinescu-Bilcu et B. Ionescu, *op. cit.*, pl. IX et X).